

Samostatnou složku reprezentační funkce hlavního sálu v Tangermünde tvořil jeho ikonografický program, který lze rekonstruovat jedině s pomocí seznamů obrazů z roku 1564. Samotný vznik vyobrazení kurfiřtského kolegia i panovnických galerií se Richardu Němcovi nepodařilo jednoznačně stanovit. Podnětem mohlo být právě tak již slavnostní setkání dvora v roce 1374, jako volba Václava IV. českým králem o dva roky později, nebo dokonce možná přestavba sálu v době markraběte Jošta. Existence výtvarné galerie v Tangermünde je v každém případě neklamným svědectvím zvláštního rezidenčního charakteru této lokality, a proto autor nevyklučuje ani možnost nadhozenou již předchozími badateli, totiž že se Karel IV. zamýšlel v Tangermünde usadit poté, co se jeho syn Václav stal českým králem a tím i držitelem Pražského hradu.

Přestože recenze narostla na více stran, nepodařilo se mi v ní postihnout všechny poznatky a podněty disertace. Její přednosti jsem snad v textu zachytil, byť s náležitou opatrností, neboť pro historika není radno vstupovat do hájemství specializovaného oboru. Pokud jde o konkrétní analýzy architektonických staveb a s nimi spojených výtvarných památek, autor podle mého domnění přinesl mnoho cenných a místy objevených zjištění. Uznání si zaslouží i historické úvody k jednotlivým kapitolám. Poněkud na pochybách jsem pouze v otázce vhodnosti rádobý nové vědecké mluvy, která zdánlivě posouvá práci do vyšší sféry poznání, třebaže jde převážně o pouhé verbální ozvláštňení toho, co lze říci běžnou odbornou mluvou. V jiných případech použitá terminologie odpovídá rozvinutější podobě státních útvarů, kterou se v případě Karlovy domény či jeho impéria zatím nepodařilo doložit. Celkově však jde o velmi přínosnou disertaci, z níž příští bádání bude vycházet.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Jana FANTYSOVÁ MATĚJKOVÁ, *Wenceslas de Bohême. Un prince au carrefour de l'Europe*, Presses de l'université Paris-Sorbonne, Paris 2013

658 s., ISBN 978-2-84050-847-2

Po šesti letech od obhajoby na univerzitě Paris-Sorbonne se dizertační práce Jany Fantysové Matějkové *Wenceslas de Bohême, duc de Luxembourg et de Brabant, entre le Saint Empire romain et la France* dočkala vydání v domovském univerzitním nakladatelství. Rozsáhlá publikace odpovídající standardům francouzských disertací si vytýká za cíl představit život významné osobnosti lucemburské dynastie z hlediska politických a diplomatických vazeb, které k sobě poutaly nejenom velké státotvorné celky Římské říše a Francouzského království, ale především malá knížectví v rozdrobeném hraničním regionu. Sem patřily také země pod vládou Václava Lucemburského: lucemburské hrabství, povýšené roku 1354 na vévodství,

a vévodství brabantsko-limburské. Odtud pozměněný název knižní podoby práce, jež tyto země situuje na křižovatku evropského politického dění.¹

Jana Fantysová Matějková pojímá životopis Václava Lucemburského jako revizi dosavadního hodnocení badatelů, kteří jeho vládu vnímali zejména jako sérii vojensko-diplomatických neúspěchů. Autorka to přičítá nedostatečnému zasazení událostí do mezinárodněpolitického kontextu – nezohlednění dlouhodobých plánů římského krále a pomnutí skutečné role Václava Lucemburského. Jedním z hlavních deklarovaných cílů je totiž vyvázat tuto osobnost z národních pohledů na dějiny: z této perspektivy totiž Václav zapadá jen okrajově jak do české, tak brabantské, resp. belgické historiografie. Výsledkem je hutná, faktograficky nabitá kniha, která sleduje osudy mladšího bratra Karla IV. v širokém mezinárodním kontextu a ve vztahu k zásadním otázkám jeho doby, především k anglo-francouzskému konfliktu. Ten do velké míry určoval dlouhodobou alianční a matřimoniální politiku jednotlivých zemí, což je jednou z podstatných badatelských otázek, jimž se publikace věnuje.

Text je rozdělen do čtyř částí, které jsou řazeny chronologicky, zároveň však odrážejí snahu o tematické uspořádání. U prvních dvou je využití tohoto principu členění velmi vhodné, neboť protagonistu zasazuje do dvou odlišných politických kontextů. Nejprve autorka mapuje Václavovu cestu k vládě v lucemburském hrabství, resp. vévodství, a jeho roli jako exponenta Karlovy západní politiky ve druhé polovině padesátých let. Druhá část je věnována Václavovu vztahu k dalšímu územnímu celku, který mu spadl do klína téměř náhodně, totiž brabantsko-limburskému vévodství, získanému sňatkem s nejstarší dcerou Jana III. Zde je v centru pozornosti postupné upevnění Václavovy moci navzdory vnitřní opozici ekonomicky silných měst i vnějším tlakům hlavně ze strany flanderského hraběte Ludvíka.

Také další dvě části svými názvy slibují tematické vymezení, ve skutečnosti však neopouštějí chronologický postup. Výsledkem je poněkud nesourodý soubor kapitol, které jsou věnovány poměrně rozmanitým otázkám. Třetí část se snaží postihnout obraz Václava Lucemburského v historiografické, poetické a románové produkci Jeana Froissarta. Vzhledem k metodě, kterou autorka při analýze těchto textů uplatnila, a rovněž s ohledem na fakt, že Froissart byl k Václavovi Lucemburskému a Janě Brabantské připoután především v sedmdesátých a na začátku osmdesátých let, tento oddíl časově navazuje na předchozí části a představuje jejich pokračování. Autorka se v něm střídavě věnuje rozboru Froissartova svědectví o vévodském páru a historické rekonstrukci situací, které s jeho kronikářsko-literárním podáním souvisí. Do čtvrté části jsou obdobně vřazeny tematicky různé kapitoly, jež mapují konkrétní aspekty Václavovy a Janiny osobnosti, jejich rezidence a záliby.

1) Vzhledem k tomu, že publikování dizertace dělí od jejího obhájení šest let, je škoda, že kniha neobsahuje aktualizovanou bibliografii. V tomto mezičase se přitom objevily některé poměrně zásadní práce jak k říšské politice Karla IV. (*Die Goldene Bulle. Politik, Wahrnehmung, Rezeption* I–II, edd. Ulrike Hohensee – Mathias Lawo – Olaf B. Rader – Michael Lindner, Berlin 2009), tak ke vztahům mezi Římskou říší a Francií (*Regnum et Imperium: die französisch-deutschen Beziehungen im 14. und 15. Jahrhundert / Les relations franco-allemandes au XIVe et au XVe siècle*, ed. Stefan Weiß, München 2008; či obecněji Jean-Marie MOEGLIN, *L'Empire et le Royaume. Entre indifférence et fascination 1214–1500*, Villeneuve d'Ascq 2011).

Následně se však opět zaměřují na chronologickou linii, sledují Václavovu roli v říšsko-francouzských vztazích v poslední dekádě jeho života a obzvláště se zabývají papežským schizmatem z hlediska mezinárodního rozložení obediencí a s tím souvisejících diplomatických otázek, např. uzavřením sňatku Richarda II. s Annou Lucemburskou.

Zatímco dějinám jednotlivých územních celků věnovala moderní historiografie zvýšenou pozornost, vztahy mezi dolnolotrinskými zeměmi (Flandry, Brabant, Henegavsko ad.), Francií, Anglií a Římskou říší byly dosud zpracovány pouze dílčím způsobem, často z perspektivy vybraných států. K dominantním tématům přitom patřilo rozpoutání stoleté války, utváření a proměna aliancí nebo mírová jednání v průběhu konfliktu. Autorka zasazuje lucemburské působení do této komplikované sítě vazeb, které sleduje v komplexním geopolitickém záběru, a neomezuje se přitom na otázky bezprostředně související s vedením války – zde je přínos jejího původního archivního výzkumu nejvíce patrný.

Významnou tematickou linii tvoří vztah římského krále a císaře k lucemburskému vévodovi. Autorka opakovaně formuluje závěr, že v případech konfliktů s odbojnými brabantkými městy či s okolními knížectvími nebylo Karlovo odmítání přímé vojenské podpory vedeno nedostatkem zájmu o osudy mladšího bratra, ale logickou rozvahou nad celkovou mezinárodní situací. Raději než přímý střet upřednostňoval diplomatické manévry, které se v delším časovém horizontu ukázaly výhodné nejenom pro Václavovu pozici, ale též pro císařovy vlastní zájmy v Říši. Tato interpretace Karlova přístupu v dílčích situacích, v nichž figuroval jeho bratr, je přitom zcela koherentní s celkovým pohledem na císařovu osobnost. Dlužno ovšem dodat, že Jana Fantysová Matějková se těmito revizemi vymezuje hlavně vůči staré, jakkoli dosud zcela zásadní monografii belgického historika Fritze Quickeho, která je vůči oběma Lucemburkům dosti nepřátelská. Že je tento revizionismus nasměrován především proti klasickým politickým dějinám, navíc často poznamenaným národnostním čtením událostí, ukazuje mj. hodnocení smíru Karla IV. s vévodou z Jülichu, jenž po vyhrané bitvě u Baesweileru držel Václava Lucemburského několik měsíců ve vězení. Fantysová Matějková poukazuje na to, že historikové se těmito obřadným gestům vysmívali jako čiré komedii, opomíjí však přitom linii bádání o funkci smířčích gest a jejich významu pro středověkou společnost. Tato perspektiva přitom hraje zásadní roli při interpretaci řady politicko-sociálních praktik v předmoderních společnostech.

Další důležitou otázkou, s níž se publikace snaží vyrovnat, je Václavova územní politika. Vzhledem k bezdětnosti vévodského páru byla nástupnická práva, zejména v Brabantu, poměrně ožehavým problémem s řadou důsledků pro mezinárodní scénu. Zde Jana Fantysová Matějková nenabízí zcela uspokojivé vysvětlení málo průrazné lucemburské dynastické politiky na západním okraji Říše. Že by se Václav bez námitek ztotožnil s postojem své manželky, jež jako svého nástupce prosazovala Filipa Burgundského, protože mu nezáleželo na tom, který z jeho synovců po něm převezme vládu, nepůsobí jako zcela přesvědčivý argument.

Nejinovativnější se jeví třetí část práce, v níž jsou formulovány zásadní závěry ohledně diplomatického zapojení vévodského páru do matrimoniální politiky,

zahrnující nejenom bezprostřední sousedství (Flandry, Francie), ale i České království a Anglii. Jako stěžejní pramen přitom využívá svědectví Jeana Froissarta. Jeho volba se nabízí zcela samozřejmě, neboť Froissart se již ve druhé půli šedesátých let těšil podpoře vévodského páru a po smrti anglické královny Filipy, své dosud hlavní literární mecenášky, ve Václavovi a Janě našel jedny z nejvýznamnějších podporovatelů. Zejména jeho vztah k vévodovi je v literatuře často popisován jako „literární přátelství“.

Jana Fantysová Matějková usuzuje, že jejich patronát se do Froissartovy tvorby promítl v podstatně větší míře, než se dosud předpokládalo. Relativně věrný otisk politických reálií v básni *Prison amoureuse*, která vznikla patrně jako ozvuk zmiňovaného jülišského věznění, a hlavně v románu *Meliador* podle autorky umožňuje revidovat nejenom podobu vztahu, který vévodu poutal k henegavskému kronikáři, ale především diplomatické aktivity vévodského páru v 60.–80. letech. Základní premisa, jak ji sama formuluje, je ovšem problematická. Při studiu vztahů mezi Froissartovou básnickou produkcí a životem jeho ochránce vychází „z hypotézy, že klíčovým aspektem Froissartovy tvorby je pravdivost jeho vyprávění, jinými slovy že fikce je ve značně přímém vztahu k historickým událostem“ (s. 13). Předpokládat pravdivost pramene, ačkoli sám neformuluje jiný než fiktivní vztah k vnější realitě, nicméně nelze považovat za hypotézu, nýbrž za metodologickou volbu. Ta je ale v rozporu s řadou postulátů moderní literárněhistorické vědy. Pakliže je od sedmdesátých let dokonce i u autobiografie zpochybněna představa naprosto pravdivé výpovědi o mimotextuálních skutečnostech, tím spíše je podle mého soudu obtížné pojímat poezii či román jako neproblematickou reflexi sociálního světa, a co víc, konkrétních událostí politického dosahu.

Jedna z neoriginálnějších hypotéz, kterou Jana Fantysová Matějková ve své práci přináší, se týká zmíněného románu *Meliador*. Domnívá se, že dosud nebyl správně pochopen, neboť byl interpretován ze žánrového hlediska jako poslední, již značně obsoletní artušovský příběh. Autorka oproti tomu navrhuje číst v jeho narativní struktuře aktuální dění – tři románové sňatky hlavních a vedlejších hrdinů odráží tři aliance (Markéty Flanderské s Filipem Burgundským, Václava IV. s Janou Bavorskou a Anny Lucemburské s Richardem II.), na jejichž uzavření se Václav s Janou měli zásadním způsobem podílet už proto, že se jednalo o jejich příbuzné se zájmy vázanými na osudy země pod lucemburskou vládou. Sami pak chtěli v románu figurovat jako ochránci a rodiče dvou klíčových postav příběhu.

Tuto interpretaci, jakkoli je pozoruhodná, podle mého názoru problematizují dvě okolnosti. Autorka tvrdí, že pro vévodský pár bylo zapojení do vyjednávání těchto svazků nejenom pragmatickou, ale též osobní záležitostí, „protože jak jinak vysvětlit fakt, že se chtěli v románu nechat vyobrazit jako rodiče jeho protagonistů“ (s. 323–324). Vychází přitom z předpokladu, že Froissart tento námět získal přímo od svých mecenášů. Dokazovat tento předpoklad poukazem na románové zpracování jejich postav však znamená uzavřít se do argumentace v kruhu. Při nedostatku dalších pramenů, které by tuto interpretaci potvrdily, se domnívám, že je skutečně problematické aplikovat natolik realistické čtení na pramen literárního typu. Další otázkou je pak chronologie vzniku románu. Jana Fantysová Matějková pokládá

za zřejmé, že vznikl na objednávku Václava Lucemburského. Poslední editorka *Meliodora* Nathalie Bragantini-Maillard se naopak přiklání ke staršímu názoru, že tematický koncept stejně jako první verze je možné datovat už do doby, kdy byl Froissart vázán na anglický dvůr – časově by tedy předcházely jeho sblížení s Václavem Lucemburským a Janou Brabantskou. K ostrážitosti konečně vybízí i skutečnost, že doklady smělé diplomatické iniciativy Jany Brabantské jsou přejaty od badatelů, kteří sami vycházejí především z Froissartových kronik.

Ačkoli se s autorkou rozcházím v pohledu na metodologické principy interpretace literárních pramenů, je nesporně třeba ocenit tuto velice podrobnou a komplexně pojatou biografii osobnosti, jež svým politickým významem přesahuje rámec národně nahlížených dějin. Samotné zaměření na mezinárodní scénu v kontextu palčivých problémů druhé a třetí čtvrtiny 14. století se proto jeví jako nejlepší úhel pohledu, který mohl být pro první monografii věnovanou Václavovi Lucemburskému zvolen – ačkoli musely zůstat opomenuty vnitropolitické otázky spojené se správou jednotlivých zemí pod jeho vládou, případně jsou nahlíženy pouze v té míře, v jaké se promítly do zahraničněpolitického dění (např. konflikt s brabantskými městy). Jana Fantysová Matějková Václava představuje jako prodlouženou paži císaře a garanta dobrých vztahů s Francií i jako významného mírového činitele, a to nejenom díky zapojení do landfrýdních spolků v dolnolotrinské oblasti, ale také díky aktivnímu diplomatickému působení a schopnosti přivést znesvářené strany ke společné dohodě.

VĚRA VEJRYCHOVÁ

Dušan COUFAL, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů*, Kalich, Praha 2012

326 s., ISBN 978-80-7017-185-1

Podávání svátosti oltářní laikům pod obojí způsobou nepochybně patří k nejznámějším a nejvýznamnějším prvkům husitského učení. Vzhledem k odmítnutí laického kalicha římskou církví, k němuž došlo už na samém počátku obnoveného utrakvismu, stálo přijímání pod obojí rovněž v centru teologické rozepře husitů a katolických bohoslovců. Disertace Dušana Coufala, obhájená v roce 2012 na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a publikovaná s tímž vrocením na počátku následujícího roku, tak nemůže být nařčena z okrajovosti svého tématu. Kniha zaujme čtenáře obeznámeného se stavem věcí už časovým rozpětím vetknutým do názvu (1414–1431). Dosavadní bádání se totiž soustředilo v naprosté většině na počáteční fázi sporů o kalich. Průkopnická studie Jana Sedláka *Počátkové kalicha* byla dovedena k začátku roku 1417 a tuto hranici nepřekročili ani